

UDK 811.163.42'367.634

811.163.42'367.332.8

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćen za tisak 4. 11. 2022.

<https://doi.org/10.29162/jez.2022.11>

Ivana Bašić
Irena Zovko Dinković
Filozofski fakultet Zagreb

Sintaktički, značenjski i uporabni status složenog veznika kao i¹

U radu se razmatraju koordinirane rečenice uvedene složenim veznikom *kao i*, kojim se povezuju ustrojstva na svim razinama iskaza, od rečeničnih dijelova, skupina i surečenica pa do tekstne razine. Najprije se raspravlja o koordinacijskoj prirodi tog veznika – njegovoj strukturnoj neovisnosti, poretku sastavnica i sročnosti – te njegovoj uporabi i zamjenjivosti drugim jednostavnim i složenim veznicama i korelativima. Pritom se razmatraju značenja koja se, uz osnovno značenje sastavnosti, izražavaju tim veznikom: poredbeno i gradacijsko. Poredbeno se može smatrati parentetičkom koordinacijom, pri kojoj je veznik *kao i* većinom zamjenjiv prijedložnim izrazom *poput*, dok je gradacijsko značenje slično onomu izraženom složenim veznikom *ne samo... nego/već*. Iako se po najvećem broju svojih obilježja veznik *kao i* svrstava u koordinacijske sastavne veznike, njegovo značenje nije posve istovjetno onomu jednostavnih veznika *i* i *te*, složenih *a i* i *ali i* ili korelativa *i... i*, koji su mu značenjski srodni i kojima je često zamjenjiv, već pokazuje i neka svojstva tipična za subordinirane i jukstaponirane strukture, primjerice manji stupanj predodžbene odvojenosti i kolebanje u sročnosti. Kako bismo dodatno ispitali potonje tvrdnje, složeni veznik *kao i* usporedili smo s odgovarajućim veznikom *as well as* u engleskome jeziku te zaključujemo kako je u oba jezika riječ o manje tipičnom sastavnom vezniku, kojim se često izražava parentetička (dometnuta) koordinacija poredbene ili gradacijske prirode.

Ključne riječi: koordinacija, složeni veznik, *kao i*, poredba, gradacija

¹ Rad je nastao u sklopu projekta Hrvatske zaklade za znanost *Sintaktička i semantička analiza dopuna i dodataka u hrvatskom jeziku – SARGADA* (IP-2019-04-7896).

1. Uvod

U članku raspravljamo o složenom vezniku *kao i*, koji dosad nije pobliže opisan u hrvatskim jezikoslovnim radovima. Dapače, tek u nekolicini hrvatskih gramatičkih priručnika eksplicitno je naveden u popisima različitih skupina veznika složenih rečenica, iako bismo iskustveno rekli da se radi o prilično uobičajenom vezniku u suvremenom hrvatskom jeziku – elektronički mrežni korpus *hrWaC* (Ljubešić i Klubička 2014) bilježi preko 779 tisuća pojava natuknice *kao i*, dok je, usporedbe radi, veznik *te* u istom korpusu zastupljen s nešto više od 4 milijuna pojava. Među rijetkim spomenima veznika *kao i* u hrvatskim jezikoslovnim radovima, Silić i Pranjković (2005: 52) navode ga kao jedan od konjunktora, odnosno proizvedenih (složenih) veznika nezavisnosloženih rečenica. Tako ga određuju i Vukojević i Hudeček (2007: 287), navodeći da se sastoji od čestice i koordinatora te da, prema potvrdama iz korpusa, uz sebe može imati i modifikator pa veznički izraz može poprimiti sljedeće oblike: *baš kao i*, *gotovo kao i*, *isto kao i*, *slično kao i*, *upravo kao i* (Vukojević i Hudeček 2007: 311). Gligorić (2013: 139) veznik *kao i* također svrstava u kategoriju konjunktora, odnosno „junktora koordiniranih struktura“, ne određujući ga dodatno značenjski.

Nastavljajući se na kategorizaciju iz spomenutih radova, željeli smo istražiti uporabu vezničkog izraza *kao i* u suvremenom hrvatskom jeziku s ciljem da odgovorimo na sljedeća pitanja: kakva sintaktička ustrojstva povezuje, o kakvoj se vrsti povezivanja i kakvoj vrsti veznika radi te kakav se značenjski sadržaj veze između sintaktičkih jedinica može iskazivati uporabom tog veznika. Pritom smo, s obzirom na formalni izraz veznika, pretpostavili da će se raditi o koordiniranim strukturama temeljnog sastavnog značenja uz dodatak poredbenog ili gradacijskog sadržaja. Analizu smo proveli na primjerima pronađenima u elektroničkome mrežnom korpusu *hrWaC*. U svakom odabranom primjeru analiziramo sintaktička svojstva i značenjske osobine veznika i njime povezanih struktura te u konačnici na temelju provedene analize raspravljamo o načelnim pitanjima mogućnosti razgraničenja eksplicitne (sindet-ske) koordinacije i subordinacije kao dviju osnovnih vrsta povezivanja jednostavnih rečeničnih struktura u složene uporabom veznih sredstava. Da bismo objasnili kako smo ustrojili metodologiju analize, slijedi pregled relevantne literature, teorijskih spoznaja i metodoloških alata kojima smo se vodili u promišljanju problema.

2. Sindetska koordinacija i subordinacija, koordinatori i subordinatori

Pojmovima sindetske koordinacije i subordinacije obuhvaćeno je spajanje jednostavnih rečenica u složene uporabom veznih sredstava. Prema Silić i Pranjko-
vić (2007: 319), s obzirom na to kako su jednostavne rečenice sklopljene u složenu,

razlikujemo tri vrste sklapanja: sklapanje povezivanjem (koordinacija, parataksa), sklapanje uvrštavanjem (subordinacija, hipotaksa) i sklapanje bez veznika. Bezvezničko sklapanje naziva se asindetskim ili implicitnim, za razliku od sindetskog ili eksplicitnog, u kojem su prisutna formalna vezna sredstva i kojim se bavimo u ovojme radu. Koordinacijom nastaju nezavisnosložene rečenice, tj. složene rečenice u kojima se surečenice povezuju i čine cjelinu, ali strukturno ne ovise jedna o drugoj nego su međusobno ravnopravne. Drugim riječima, jedna rečenica u strukturnome smislu ne postaje sastavnim dijelom druge nego svaka od surečenica zadržava posebno rečenično ustrojstvo. Za razliku od toga, subordinacijom nastaju zavisnosložene rečenice, u kojima jasno razlikujemo osnovnu (glavnu) i zavisnu rečenicu po tome što se u takvoj vrsti spajanja zavisna (subordinirana) surečenica uvrštava u ustrojstvo osnovne i postaje njezinim sastavnim dijelom (Silić i Pranjković 2007: 321). Iako se uglavnom u literaturi pojmovi koordinacije i subordinacije koriste kao dihotomni konceptualni parnjaci, neki autori upozoravaju da je pojam koordinacije zapravo konceptualno širi od pojma subordinacije. Haspelmath (2007: 46) upravo zbog toga smatra potrebnim razlikovati tri vrste odnosa među povezanim sintaktičkim jedinicama – koordinaciju i zavisnost (engl. *dependency*) kao šire pojmove te subordinaciju kao podvrstu zavisnosti. Objašnjava da je pojam subordinacije uglavnom ograničen na međusobno povezivanje surečenica (klausa), dok se pojmovi koordinacije i zavisnosti ne odnose samo na povezivanje surečenica (klausa) nego i na povezivanje manjih formalnih jedinica (frazu). Dok su u koordinaciji povezani elementi simetrični (povezuju se jedinice „istoga tipa“), u odnosu zavisnosti su asimetrični - jedan je element „glava“, a drugi „zavisni element“ (*prijevod naš*). Pritom je bitno istaknuti da isključivo formalni kriteriji često nisu dostatni da bi se odredilo jesu li međusobno povezane jedinice u odnosu koordinacije ili zavisnosti, već je potrebno uključiti i kriterije semantičke prirode (Haspelmath 2007: 5–6). Primjeri iz brojnih jezika ukazuju da je često bitniji preduvjet za koordinacijsko povezivanje jednakost semantičkih uloga povezanih jedinica, a ne toliko njihove formalne značajke, odnosno pripadnost istoj strukturnoj kategoriji (Haspelmath 2007: 19). Zaključno, u suvremenijim pristupima sve se više naglašava potreba uključivanja šireg raspona kriterija u sagledavanju odnosa među povezanim dijelovima složenih rečenica. Primjerice, Badurina (2021: 95) zagovara pristup korišten u Hallidayevoj (2004) funkcionalnoj gramatici, ističući potrebu razlikovanja dvaju tipova odnosa među surečenicama: gramatičke samostalnosti ili nesamostalnosti surečenica i njihove logičko-semantičke ovisnosti ili neovisnosti. A upravo logičko-semantički odnosi među povezanim surečenicama polazišna su točka promišljanja odnosa koordinacije i subordinacije u kognitivnogramatičkom pristupu, koji ćemo pobliže razmotriti u sljedećem potpoglavlju.

2.1. *Koordinacija u svjetlu kognitivnogramatičkog pristupa*

U skladu s kognitivnolingvističkim pristupom koji zastupaju u svojoj gramatici, Belaj i Tanacković Faletar (2020: 21–25) naglašavaju da razlika između koordinacije i subordinacije prvenstveno mora biti smislaone prirode, odnosno da mora postajati konceptualna razlika koja motivira uporabu različite rečenične strukture. Sukladno tome, objašnjavaju da koordinirane strukture odražavaju predodžbenu autonomnost događaja koji su profilirani svakom klauzom unutar nezavisnosložene rečenice, dok subordinirana struktura odražava predodžbenu apsorbanost zavisne klauze u glavnu. Drugim riječima, u koordinaciji su predodžbeni okviri povezanih klauza u ravnopravnom odnosu i svaka klauza otvara svoj predodžbeni „prozor pozornosti“, dok je u subordinaciji predodžbeno istaknutija relacija izražena glavnom klauzom. Međutim, iako su surečenice u koordinaciji u semantičko-sintaktičkom smislu ravnopravne i neovisne jedna o drugoj, što je odraz njihove predodžbene autonomnosti, Belaj i Tanacković Faletar (2020: 35) ističu da se među koordiniranim klauzama mora uspostaviti predodžbeni kontinuitet, to jest odnos među povezanim dijelovima mora biti smisleno jasan tako da najprije uočavamo cjelinu, a tek potom pojedinačne dijelove koji su povezani. Kako dalje navode, pozivajući se na druge autore (primjerice Croft 2001 i Givón 2001), upravo uspostavljanje predodžbenog kontinuiteta među dijelovima cjeline osnova je postizanja koherentnosti u jeziku općenito, a predodžbeni kontinuitet uspostavlja se na razini pozadinskog znanja ili na razini same komunikacijske situacije (Belaj i Tanacković Faletar 2020: 38–47). Dakle, upravo postojanje predodžbenog kontinuiteta omogućuje spajanje dijelova u cjelinu, a stupanj kognitivne distance između povezanih predodžbenih entiteta odražava se u različitim gramatičkim strukturama pomoću kojih uobličujemo rečenice i tekst. Naime, što je veća kognitivna distanca među dijelovima, to će ti dijelovi biti i strukturno odvojeniji i autonomniji. To načelo strukturne motiviranosti izraza sadržajem u kognitivnoj se lingvistici naziva načelom ikoničnosti. Kad govorimo o stupnjevima kognitivne distance među smisleno povezanim rečenicama/surečenicama, najveći stupanj odvojenosti strukturno će biti izražen „korelacijom“ jednostavnih rečenica, srednji stupanj odvojenosti koordinacijom, dok će se najmanji stupanj kognitivne distance strukturno izraziti subordinacijom (Belaj i Tanacković Faletar 2020: 87). Pritom je odnos između tih različitih konceptualnih i posljedično strukturnih načina povezivanja dijelova u cjelinu viđen kao kontinuum s područjima preklapanja, a ne kao odnos između potpuno diskretnih kategorija. Takvo promišljanje sasvim je u skladu s pristupom i objašnjenjima koja nalazimo i u drugim gramatikama temeljenima na kognitivnom pristupu jeziku, posebice anglofonima, uz manje terminološke razlike. Primjerice, Radden i Dirven (2007: 52) način i stupanj gramatičkog povezivanja dijelova u cjelinu također vide kao odraz stupnja njihove konceptualne povezanosti, pri čemu je najsnažniji stupanj konceptualne povezanosti strukturno izražen subordinacijom, nešto slabiji koordinacijom, a naj-

slabiji „juktapozicijom“ rečenica. Govoreći o stupnjevima (ne)ovisnosti povezanih sintaktičkih struktura i prirodi odnosa među povezanim klauzama, Belaj i Tanacković Faletar (2020) kao metodološki alat u analizi koriste još dva načela: načelo ekonomičnosti i načelo smisaone nadgradnje. Navode da je načelo ekonomičnosti, odnosno sažimanje izraza na sintagmatskoj razini i izbjegavanje ponavljanja rečeničnih dijelova koji su zajednički u povezanim klauzama, odraz predodžbenog sažimanja, koje se može ostvariti upravo zato što među povezanim klauzama postoji predodžbeni kontinuitet. Zbog strukturne simetričnosti koordiniranih konstrukcija reduciranje zajedničkih sadržaja tipična je odlika koordinacije, a takva redukcija u formalnome smislu ponekad dovodi i do dokidanja složenorečenične strukture (Belaj i Tanacković Faletar 2020: 54–64). Što se tiče načela smisaone nadgradnje, ono počiva na premisi da se integracijom sadržaja koordiniranih klauza dobiva „dodana vrijednost“ po pitanju smisla rečenice u odnosu na smisao odvojenih ishodišnih rečenica. Ta dodana smisaona vrijednost između ostaloga proizlazi i iz poretka klauza i značenjskog sadržaja veznika koji povezuje klauze (Belaj i Tanacković Faletar 2020: 89). Opisani teorijski okvir i metodološki aparat koji nude Belaj i Tanacković Faletar u promišljanju problema koordinacije i subordinacije smatramo izuzetno prikladnim pa ćemo se njime najvećim dijelom koristiti u vlastitoj analizi koja slijedi. S obzirom da u ovom radu odnosu koordinacije i subordinacije prilazimo upravo iz perspektive analize uporabe i značenja jednog specifičnog veznickog izraza u hrvatskome jeziku, dat ćemo osnovni pregled opisa i kategorizacije veznih sredstava u koordinaciji i subordinaciji u hrvatskim gramatikama. Nadalje, kako bismo otvorili i proširili prostor za raspravu o mogućim kategorizacijama veznickog izraza *kao i*, dat ćemo i primjer opisa formalno i značenjski usporedivog engleskog veznika *as well as* u engleskim gramatikama.

2.2. Koordinacijska vezna sredstva u hrvatskome jeziku i njihova usporedba s engleskim

Silić i Pranjković (2007: 322–326) ističu da se strukturna razlika između koordinacije i subordinacije očituje i u uporabi različitih veznih sredstava i njihovome položaju u odnosu na surečenice koje vežu. Naime, veznici nezavisnosloženih rečenica (konjunktori) ne pripadaju nijednoj od surečenica koje povezuju (nego su neka vrsta trećeg člana takvih struktura), a veznici zavisnosloženih rečenica (subjunktori) sastavni su dio zavisnih surečenica. Tako surečenice nekih nezavisnosloženih rečenica, posebno sastavnih, mogu zamijeniti mjesta a da se ništa bitno ne promijeni², pri čemu veznik ostaje na istom mjestu, dok se kod preoblake zavisnosloženih rečenica

² Napominjemo da je zamjena mjesta surečenica u koordiniranim rečenicama načelno moguća u slučajevima gdje se sadržaji surečenica ostvaruju simultano, za razliku od onih u kojima je odnos sukcesivan ili konsekvencijalan.

veznik „seli“ zajedno sa surečenicom, odnosno bez obzira na položaj zavisne surečenicice subjunktor mora ostati na njezinom početku. Nadalje, konjunktori i subjunktori u pravilu su odvojene kategorije koje se razlikuju i po značenju; konjunktori imaju općenitija i manje određena značenja (sastavnosti, suprotnosti i rastavnosti), a subjunktori konkretnija i određenija. I Belaj i Tanacković Faletar (2020: 15–21) ističu da su konjunktori slobodni članovi rečeničnog ustrojstva, odnosno nisu sastavni dio nijedne klauze, dok su subjunktori sastavni dio subordinirane klauze, te navode da je smisaoni odnos koji se uspostavlja među klauzama uporabom subjunktora eksplicitan i jednoznačan, dok je u slučaju klauza povezanih konjunkturima smisaoni odnos shematičnije prirode i ostaje latentan, na razini implikacije. Kao osnovni smisaoni odnosi koji se uspostavljaju među koordiniranim rečenicama ističu se sastavnost, rastavnost i suprotnost, a kao središnji veznici koji izražavaju te tipove odnosa navode se redom: *i, pa, te, ni, niti; a, ali, no, nego, već i ili*. Usporedbe radi, zanimljivo je primijetiti da se u engleskome jeziku popis središnjih veznika koji u koordinaciji izražavaju smisaone odnose sastavnosti, rastavnosti i suprotnosti dade reducirati na samo tri prototipna veznika koja gramatike engleskog jezika nazivaju koordinacijskim veznici ili koordinatorima, a to su *and, or i but* (hrv. redom *i, ili, ali*).³ Iz njih se izvode veznici kojima se izražavaju specifičnija značenja, primjerice emfatički korelativi *both... and i not only... but* (hrv. *i... i i ne samo... nego/već*) ili rastavni korelativ *either... or* (hrv. *ili... ili*). Quirk i sur. (1985: 982-983) primjećuju da koordinacija i subordinacija nisu strogo odvojene kategorije nego su povezane „stupnjevito“ (engl. *by gradience*). U tome smislu i vezna sredstva koja se koriste u koordinaciji i subordinaciji više su ili manje „središnja“, odnosno prototipna, ovisno o tome ispunjavaju li strukturne kriterije tipične za koordinate. Kao središnje koordinate navode *and i or* te u nešto manjoj mjeri *but*, a među manje tipičnim koordinacijskim veznici ili koordinatorima izdvajaju jednu skupinu riječi koje nazivaju kvazikoordinatorima zbog toga što se ponekad ponašaju kao koordinatori, a ponekad kao subordinatori ili prijedlozi. Primjećuju da su najistaknutiji primjeri takvih vezničkih riječi jasno povezani s komparativnim oblicima (npr. *as well as, as much as, rather than, more than*). Ističu da se njihova sličnost s koordinatorima očituje u tome što povezuju sastavnice na različitim razinama gramatičkog ustroja, dok se njihova sličnost s prijedlozima ili subordinatorima očituje u pomičnosti strukture koju uvode (skupine ili surečenicice) i koja se može pojaviti u inicijalnom ili finalnom položaju. Također primjećuju da u subjektnom položaju obično ne dovode do množinskog

³ Haspelmath (2007: 1–2) izdvaja koordinator *and* i njegove ekvivalente u drugim jezicima kao najučestalije vezno sredstvo u koordinaciji, a tip značenjskog odnosa koji se uspostavlja njegovom uporabom naziva konjunktivnom koordinacijom. Za razliku od toga, koordinator *or* uspostavlja disjunktivnu, a koordinator *but* adverbzivnu koordinaciju. Zanimljivo, Haspelmath među koordinate ubraja i *for*, koji uspostavlja tzv. kauzalnu koordinaciju, dok ga većina engleskih gramatika ubraja među subordinatore.

slaganja ako je prva imenska skupina u jednini, što ih čini sličnijima prijedlozima poput *with* i *in addition to* nego koordinatoru *and*. Kao primjer daju rečenicu:

(1) *John, as much as his brothers, was responsible for the loss.*

(John, jednako kao i njegova braća, bio je odgovoran za gubitak.)

I Huddleston i Pullum (2002: 1275) primjećuju sličnost između koordinacije i „komparativnih konstrukcija“, odnosno između koordinatora i „izraza utemeljenih na usporedbi“ poput *as well as* i *rather than* u smislu da i jedni i drugi mogu povezivati sintaktički slične konstituente različitih razina. Što se tiče izraza *as well as*, primjećuju (2002: 1316) da se može koristiti u doslovnom i idiomatskom značenju. Primjerice u rečenici:

(2) *She plays the piano as well as the violin.*

(Svira violinu kao i klavir.)

značenjski se sadržaj može tumačiti u smislu ‘Svira violinu jednako dobro kao i klavir’ ili u smislu ‘Svira violinu i klavir’⁴. Nadalje, taj se veznički izraz u nekim slučajevima ponaša kao sastavni koordinator. Na primjer, u rečenici:

(3) *She means what she says as well as says what she means.*

(Ona misli što kaže kao (što) i kaže što misli.)

povezuje dvije finitne glagolske skupine na isti način kao što bih ih povezivao koordinator *and*. Međutim, po pitanju sročnosti ne ponaša se kao sastavni koordinator. Primjerice, u rečenici:

(4) *Beauty as well as love is redemptive.*

(Ljepota kao i ljubav izbavlja.)

predikat je označen kao jednina, što ukazuje na to da se subjektom rečenice smatra samo prva sastavnica (*beauty*), dok se druga (*as well as love*) tretira kao adjunkt, a ne kao koordinand.⁵ Huddleston i Pullum (2002: 1316) zaključuju da se izraz *as well as* u svome idiomatskom značenju može koristiti u koordiniranim i subordiniranim

⁴ Ono što Huddleston i Pullum zaboravljaju primijetiti jest da bi razlika u smislu u pisanom tekstu bila naznačena različitom interpunkcijom, tj. prisustvom ili odsustvom zarez, a u govoru prisustvom ili odsustvom stanke prije vezničkog izraza. Naime, u iskazu u kojem je veznički izraz upotrijebljen u koordinacijskom sastavnom značenju između dvaju konstituenata postojala bi stanika (kao odraz kognitivne distance, tj. odvojenosti predodžbenih struktura), dok u iskazu sa značenjem usporedbe ne bi bilo stanke.

⁵ Ponovo ističemo da je neobično što Huddleston i Pullum u ovim primjerima ne koriste zarez jer je odlika koordiniranih konstrukcija uvedenih vezničkim izrazom *as well as* u engleskome jeziku upravo parentetičnost.

ranim konstrukcijama, a čak i kad se ponaša kao koordinator, 'X as well as Y' (hrv. X kao i Y) razlikuje se od 'X and Y' (hrv. X i Y) po tome što je u prvospomenutom izrazu drugi član u informacijskome smislu u pozadini, odnosno Y često izražava otprije poznatu informaciju.

Kao što je ranije istaknuto, u hrvatskim gramatičkim priručnicima i radovima u kojima se spominje, vezniki izraz *kao i* određuje se kao konjunktore, odnosno veznik nezavisnosloženih sastavnih rečenica. U analizi koja slijedi na temelju primjera iz uporabe pronađenih u elektroničkome mrežnom korpusu *hrWaC* pokušat ćemo pobliže odrediti strukturalna i značenjska svojstva tog veznikog izraza te njegovo mjesto na koordinacijsko-subordinacijskom kontinuumu.

3. Analiza

Složeni veznik *kao i* formalno se svrstava u konjunktore, odnosno vezna sredstva koordiniranih (nezavisnosloženih) rečenica (Silić i Pranjković 2005: 252), i on doista pokazuje neka od temeljnih obilježja koordinacijskih veznika, prije svega relativnu strukturalnu neovisnost, odnosno simetričnost tipičnu za odnos koordinacije (5), te strukturalni paralelizam dijelova rečenice ispuštenih u koordinaciji (6).

- (5) a. *Mačke, kao i sve ostale životinje, imaju primarni poriv za produživanjem vrste.*
b. *Kao i sve ostale životinje, mačke imaju primarni poriv za produživanjem vrste.*
- (6) *Oni koji su doista imali uvid u opasnosti kao i [oni koji su doista imali] mogućnost da interveniraju u situaciju (top menadžeri), minimalizirali su vlastite rizike...*

Ipak, veznik *kao i* pokazuje i neka bitna odstupanja od prototipnih konjunktora. Iako povezuje ustrojstva na svim razinama – istovrsne rečenične dijelove i skupine, surečenice u zavisnosloženim rečenicama te dijelove na tekstnoj razini – čini se da ne povezuje uvijek upravo onu vrstu rečenica koja je u srži koordinacije: nezavisnosložene rečenice. Naime, u hrvatskim se gramatikama složenom smatra svaka rečenica koja sadrži više od jednog predikata⁶ pa se tako obje rečenice u primjeru (7) smatraju nezavisnosloženima, povezanima sastavnim veznikom *i*, pri čemu je samo u prvoj od njih, u kojoj je subjekt obaju glagola isti, moguće upotrijebiti veznik *kao i* (8):

- (7) a. *Lena često čita knjige i gleda filmove.*
b. *Ivana je moja prijateljica i divim joj se.*

⁶ Raguž (1997: 382), primjerice, kaže: „Samo se predikat u temeljnoj, jednostavnoj rečenici može naći samo jednom. Čim se pojave dva predikata, riječ je o složenoj rečenici.“

(8) a. *Lena često čita knjige, kao i gleda filmove.*

b. **Ivana je moja prijateljica, kao i divim joj se.*

Mogući razlog tomu vidimo u pretpostavci da u rečenici (7a) nije riječ o koordinaciji dviju jednostavnih rečenica, već o koordinaciji dvaju predikata, odnosno dvaju glagolskih izraza koji imaju zajednički subjekt (a katkad mogu imati i zajednički objekt). Naime, ako je moguće koordinirati više različitih rečeničnih dijelova ili dijelova skupina koje ih čine – primjerice, dvije imenske skupine ili dva pridjeva unutar iste imenske skupine, ne vidimo zašto ne bi bilo moguće koordinirati dva glagola unutar iste glagolske skupine ili dvije glagolske skupine unutar iste rečenice. Subjekt je u tom slučaju uvijek zajednički pa bismo takve rečenice mogli smatrati jednostavnima, a ne složenima, što bi značilo da sastavni veznik *kao i* ne može povezivati surečenice u nezavisnosloženim rečenicama, poput (8b), već samo dijelove surečenica te surečenice u zavisnosloženim rečenicama. Kao što ističe Kordić (2008: 190), takva osobitost nije tipološki neuobičajena jer postoje mnogi jezici u kojima su se pojedini koordinacijski veznici specijalizirali za spajanje određenih dijelova rečenice, ali ne nužno i (su)rečenica (usp. Mithun 1989). Također valja primijetiti kako su rečenice s veznikom *kao i* rubno prihvatljive (ako ne i neprihvatljive) kada je riječ o anafori, odnosno primjerima poput ?*Čitam romane, kao i pišem ih.* Slično se ponašaju i neki drugi složeni veznici značenjski bliski vezniku *kao i* pa se tako složeni veznici *a i*, *pa i* i *ali i* mogu upotrijebiti u rečenici (8a), ali ne i u rečenici (8b), dok sva tri dopuštaju rečenice s anaforam: *Čitam romane, a i/ali i/pa i pišem ih.*⁷ Jasno je stoga da koordinacijsku vezu ne valja promatrati isključivo kroz prizmu formalnih sredstava kojima se ona izražava već uzimajući u obzir značenje koje proizlazi iz interakcije značenja samog veznika i dijelova koje povezuje.

Temeljno je značenje veznika *kao i* sastavno (pribrojno ili aditivno), no kao što ističu Silić i Pranjković (2007: 322), semantički odnosi među koordiniranim dijelovima

mogu varirati od obična supostavljanja dvaju sadržaja, koji ne moraju imati nikakve izravne međusobne značenjske veze ... do kakva tješnjega značenjskog odnosa među surečenicama kakav se susreće i kod eksplicitnih zavisnosloženih rečenica...

Jedno od dodatnih značenja koja izražava veznik *kao i* jest poredbeno, što proizlazi i iz značenja same čestice *kao* kao dijela složenog veznika, a taj se odnos uspo-

⁷ Moguće je kako upravo ta razlika između veznika *kao i* i preostala tri složena veznika pokazuje sklonost veznika *kao i* povezivanju jedinica ispod razine surečenice, barem kada je riječ o surečenicama koje imaju ne samo isti subjekt već i isti objekt unutar glagolske skupine (primjerice, rečenica *Čitam, kao i pišem romane*. bitno je prihvatljivija od rečenice ?*Čitam romane, kao i pišem ih.*).

stavlja među imenskim skupinama u koordinaciji. Prisutnost poredbenog značenja može se dokazati zamjenom veznika *kao i* prijedložnim izrazom *poput* :

- (9) a. *Ljubav, kao i vatra, ne može postojati bez stalnog poticaja.*
a'. *Ljubav, poput vatre, ne može postojati bez stalnog poticaja.*
b. *A on, kao i drugi pametni i knjiški ljudi, istrošio se vremenom...*
b'. *A on, poput drugih pametnih i knjiških ljudi, istrošio se vremenom...*

Drugo značenje, koje se uz sastavno javlja s veznikom *kao i* jest gradacijsko (stupnjevito). Pri izražavanju gradacijskog značenja najčešće se koordiniraju predikati, atributi i adverbijali te zavisne surečenice:

- (10) a. *Bojan voli pjevati, kao i slušati glazbu.*
b. *Često kuham kineska, kao i korejska jela.*
c. *Tako će biti danas, kao i ubuduće.*
d. *Sporazum se temelji na dobroj vjeri, a bit će zanimljivo vidjeti kako će na njega reagirati brojni portali koji se uglavnom bave prenošenjem tuđih vijesti, kao i hoće li ga najjače medijske kuće primjenjivati i prema drugim izvorima koje prenose.*

U rečenicama s gradacijskim značenjem veznik *kao i* zamjenjiv je u svojoj sintaktičkoj službi složenim veznicama *pa i*, *a i* i *ali i*:⁸

- (11) a. *Bojan voli pjevati, pa i/a i/ali i slušati glazbu.*
b. *Često kuham kineska, pa i/a i/ali i korejska jela.*
c. *Tako će biti danas, pa i/a i/ali i ubuduće.*
d. *... bit će zanimljivo vidjeti kako će na njega reagirati portali ... pa i/a i/ali i hoće li ga najjače medijske kuće primjenjivati...*

Prisutnost gradacijskog značenja zorno pokazuje i mogućnost uporabe udvojenog veznika *ne samo... već/nego*, koji *par excellence* nosi gradacijsko značenje:

⁸ Vukojević i Hudeček (2007: 287–288) navode kako je složeni veznik *kao i* sastavljen od čestice *kao i* veznika *i*, dok se veznik *pa i* tvori od sastavnog veznika *pa i* pojačajne čestice *i*, a veznici *a i* i *ali i* od suprotnih veznika i pojačajne čestice *i*. Smatramo kako se tu prije svega govori o vrstama riječi od kojih su tvorena navedena veznika sredstva, a ne o veznčkoj službi takvih spojeva riječi. Slažemo se s Gligorićem (2013: 138–139) kada kaže kako zbog metodološke i teorijske dosljednosti valja razlikovati veznike u pravome smislu te riječi od manje ili više gramatikaliziranih spojeva riječi koji predstavljaju veznika sredstva (skupove, izraze, riječi), odnosno veznčke službe – dakle, potrebno je razlikovati veznike kao vrstu riječi od veznika kao jezičnog sredstva koje povezuje riječi i/ili (su)rečenice. Potonju funkciju, ovisno o čovjekovoj komunikacijskoj potrebi, mogu obavljati ne samo veznici već i druge riječi (zamjenice, prilozi...), same ili spojene.

- (12) a. *Bojan voli ne samo pjevati već i slušati glazbu.*
b. Često kuham *ne samo kineska već i korejska jela.*
c. ... bit će zanimljivo vidjeti *ne samo* kako će na njega reagirati portali ...
već i hoće li ga najjače medijske kuće primjenjivati...

Udvojeni veznik *ne samo... već/nego (i)* može se upotrijebiti i u primjerima (9), no tada rečenice dobivaju gradacijsko značenje. Drukčiji logički odnos među koordiniranim dijelovima očituje se u njihovu drukčijem poretku u odnosu na primjere s poredbenim značenjem, što je zamijećeno i u engleskome jeziku s veznikom *as well as*, koji značenjski odgovara vezniku *kao i*:

- (13) a. *Ne samo vatra već i ljubav može zgasnuti.*
b. *Ne samo drugi pametni i knjiški ljudi već i on izgubio se vremenom...*

Hudeček i Vukojević (2006) ističu proturječna sintaktička određenja takvih gradacijskih rečenica u hrvatskim gramatikama i jezičnim priručnicima. Tako ih Katičić (2002) i Barić i sur. (2003) svrstavaju u sastavne, Raguž (1997) u suprotne, a Florschütz u poredbene rečenice. Silić i Pranjković (2007) smatraju ih posebnim tipom nezavisnosloženih korelativnih suprotnih rečenica te ističu kako

u takvim rečenicama nema značenjske suprotnosti među surečenicama, nego je na djelu usporedni, gradacijski odnos (Silić i Pranjković 2007: 326)

Belaj i Tanacković Faletar (2020: 103) slažu se s time da je takve gradacijske rečenice (kao uostalom i one s veznikom *kao i*) moguće parafrazirati pomoću prototipnoga sastavnog veznika *i* bez bitne promjene u značenju (*Često kuham (i) kineska i korejska jela*), no ističu i kako smisaona nadgradnja koju ishodišnoj informaciji tipa I PRVO I DRUGO pridodaju suprotni i sastavni veznici gradacijske rečenice čini sasvim različitim s obzirom na predodžbeni kontinuitet koji uspostavljaju. Već smo istaknuli kako Belaj i Tanacković Faletar (2020) u okviru kognitivne gramatike odnos koordinacije i subordinacije promatraju kao kontinuum na čijim se polovima nalaze prototipne koordinirane, odnosno subordinirane strukture dok se između tog dvoje nalazi čitav niz primjera i konstrukcija koje je teže jednoznačno odrediti i svrstati u jednu od te dvije kategorije jer često, u manjoj ili većoj mjeri, pokazuju obilježja obiju. Ipak, i dalje ih je opravdano razlikovati kao gramatičke kategorije iako se to razlikovanje nipošto ne bi trebalo temeljiti isključivo na temelju strukturnih odnosa jer su oni samo površinska manifestacija relevantnih predodžbenih opreka. Drugim riječima, istu jezičnu situaciju možemo konceptualno strukturirati na različite načine, isticanjem ili potiskivanjem u pozadinu pojedinih sastavnica pa u odnosu koordinacije možemo govoriti o većoj autonomnosti koordiniranih sastavnica (odnosno njihovih predodžbenih okvira). Također smo već naveli (v. 2.1.) kako u svojem opisu koordiniranih struktura i njihovih smisaonih odnosa, Belaj i

Tanacković Faletar (2020: 28) primjenjuju nekoliko predodžbenih načela – načelo kontinuiteta, ekonomičnosti, kognitivne distance, smislene nadgradnje i ikoničnosti – pa ćemo u nastavku pobliže razmotriti slijede li i koliko strukture s veznikom *kao i* navedena načela s obzirom na odnos sastavnosti.

3.1. Načela kontinuiteta i ekonomičnosti

Ljudski um posjeduje sposobnost prepoznati manje jedinice od kojih se neka veća cjelina sastoji te među njima uspostaviti kontinuitet i ispravno ih protumačiti. Tako i koordinirani događaji čine jednu cjelinu, čije se značenje ne može svesti na značenje njezinih pojedinačnih dijelova i među kojima mora postojati ključna zajednička karakteristika.⁹ To može biti jedinstveni trajektor (npr. isti subjekt), kao u primjeru (10a), relacijska istovjetnost (koja, primjerice, omogućava anaforu u koordiniranim strukturama) (10d), istovjetnost aktera u dvjema vremenskim relacijama ili isti tip relacije (10c). Jasno je da u koordiniranim strukturama s veznikom *kao i* postoji predodžbeni kontinuitet, s kojim je usko povezano i načelo ekonomičnosti: naime, takve su strukture bitno sažetije od jednostavnih struktura koje su im ishodište i u njima se ogleda strukturni paralelizam u elipsi tipičan za koordinaciju, poput onog u primjeru (10d). Belaj i Tanacković Faletar (2020: 42) nadalje utvrđuju kako se smisaoni odnos među zasebnim jednostavnim rečenicama sve više udaljava od smisaonog odnosa u koji ih možemo staviti u koordiniranim strukturama što se više pomičemo na relaciji sastavnost – suprotnost – rastavnost pa je tako taj odnos lako moguće rekonstruirati kada je u pitanju sastavnost, nešto teže kada je u pitanju suprotnost, a nikako kada je u pitanju rastavnost. To potvrđuje opravdanost svrstavanja konstrukcija s veznikom *kao i* u sastavne, čak i kada nose gradacijsko značenje.¹⁰ Bitno je napomenuti da se sastavnice uvedene veznikom *kao i* često percipiraju kao jukstaponirane (jer izražavaju kakvu naknadnu misao) pa je u tom slučaju stupanj njihove konceptualne povezanosti niži u odnosu na prototipnu koordinaciju (usp. Radden i Dirven 2007: 52). U pisanome se jeziku takva jukstapozicija označava zarezom pa tako gotovo polovica primjera pronađenih u korpusu *hrWaC* – njih 322 895 – ima zarez ispred ili iza sastavnice s veznikom *kao i*.¹¹

⁹ Wierzbicka (1980: 230) to naziva *zajedničkim nazivnikom* i smatra da se on nalazi u osnovi svih združenih dijelova.

¹⁰ To može poslužiti kao argument u prilog tvrdnji da su gradacijske rečenice podvrsta kopulativnih, odnosno sastavnih rečenica, a ne suprotnih.

¹¹ Zanimljivo je da Badurina, Marković i Mićanović (2008: 51) u dijelu Pravopisa o odvajanju zarezom pri nabranjanju sugeriraju izostavljanje zareza uz veznik *kao i*: „Ako su pojedini članovi u nizu – obično posljednja dva – povezani veznicima *i*, *te*, *ili* i sl., zarez se među njima ne piše (...). Sastavne veznike kojima se niz zatvara (*i*, *te*, *pa*, *ni*), posebice u administrativnim tekstovima, može zamijeniti složeni veznik *kao i*.“

3.2. Načela kognitivne distance, ikoničnosti i smisaone nadgradnje

Već opisano načelo kontinuiteta za posljedicu ima predodžbeno približavanje, odnosno konceptualnu integraciju sadržaja dviju surečenica u koordinaciji, što se ogleda i u formalnoj ekonomičnosti takvih konstrukcija pa može, kao što smo ranije naveli (v. 2.1.) doći i do potpunoga gubljenja složenorečenične strukture: povezuju se imenske riječi ili skupine ili pak prijedložne skupine, „dok sama koordinacija kao tip međuklauzalnog odnosa ... ostaje tek implicitna“ (Belaj i Tanacković Faletar 2020).¹² No među dvama entitetima¹³ koji se nalaze u koordinaciji postoji i određeni prostor praznine, odnosno kognitivne distance, koji tim entitetima omogućuje izvjesnu konceptualnu autonomnost. Ona je u koordinaciji nešto manja u odnosu na ishodišne jednostavne rečenice, ali veća nego u subordiniranim strukturama jer su koordinirani entiteti i dalje predodžbeno ravnopravni.¹⁴ Dakle, kognitivna distanca najveća je među ishodišnim jednostavnim rečenicama,¹⁵ nešto manja u koordiniranim strukturama, a najmanja u subordinaciji, no razlike postoje i unutar istog tipa strukture. Primjerice, načelno se smatra kako složeni veznik *kao i* može biti zamijenjen jednostavnim veznicima *i* i *te* bez neke bitne promjene u značenju (Vukojević i Hudeček 2007: 311). No treba imati na umu kako veznik *i* ima najveći integracijski potencijal i značenjski najširu uporabu te nije vezan uz sastavnicu koju uvodi, što nije slučaj s veznikom *kao i*, koji je tješnje značenjski vezan uz sastavnicu koju uvodi, bilo da je riječ o poredbenom značenju ili o gradacijskom. Naime, u odnosu poredbe bitno je što se s čime uspoređuje pa puka zamjena sastavnica u primjeru (5) ne rezultira posve istim značenjem, što pokazuje primjer (14). Slično je i s gradacijskim značenjem u primjerima poput (10d), u kojima je nešto manja komunikacijska važnost prve koordinirane sastavnice u odnosu na drugu, pa zamjenom redosljedja sastavnica mijenjamo stupanj važnosti koju im pridajemo u diskursu, kao što pokazuje primjer (15).¹⁶

- (14) *Mačke, kao i sve ostale životinje, imaju primarni poriv... ≠ Sve ostale životinje, kao i mačke, imaju primarni poriv...*

¹² Potonja tvrdnja govori u prilog našoj tvrdnji s početka 3. poglavlja da koordinacija sastavnog tipa s veznikom *kao i* zapravo ne može povezivati surečenice u nezavisnosloženim rečenicama već ostaje na razini nižoj od surečenične.

¹³ Pod pojmom entiteta kognitivna gramatika podrazumijeva predmetne pojave u izvanjezičnoj stvarnosti te koncepte u apstraktnim domenama ljudskog iskustva, kao i odnose kodirane vremenskim i nevremenskim relacijskim predikacijama (v. Belaj i Tanacković Faletar 2020: 64).

¹⁴ To nije slučaj pri subordinaciji pa se zato često navodi da se surečenice u koordinaciji povezuju, a u subordinaciji uvrštavaju jedna u drugu (usp. Silić i Pranjkić 2005: 321).

¹⁵ Tj. u odnosu koji Belaj i Tanacković Faletar (2020: 87) nazivaju korelacijskim odnosom.

¹⁶ Taj je učinak nešto slabiji u rečenicama s veznikom *kao i* u usporedbi s gradacijskim rečenicama s udvojenim korelativnim veznikom *ne samo... već/nego*.

- (15) ... bit će zanimljivo vidjeti kako će na njega reagirati portali, **kao i** hoće li ga najjače medijske kuće primjenjivati... ≠ ... bit će zanimljivo vidjeti hoće li ga najjače medijske kuće primjenjivati, **kao i** kako će na njega reagirati portali...

Kada je pak riječ o zamjeni veznikom *te*, čija je funkcija naglašenije predodžbeno odvajanje dviju sastavnica, ona je moguća, ali rezultira značenjem lišenim i poredbe i gradacije, odnosno značenjski nespecifičnom koordinacijom, koja se može svesti na temeljnu sastavnost tipa PRVO I DRUGO:

- (16) Mačke **te** sve ostale životinje imaju primarni poriv...

Navedeni primjeri pokazuju kako je za uspostavljanje koordinacijskog značenjskog kontinuuma bitno načelo ikoničnosti, odnosno strukturne motiviranosti izraza sadržajem ili nekim njegovim kvalitetama, koje se u slučaju sastavnosti odražava u različitom odnosu simultanosti i sekvencijalnosti pri predočavanju sadržaja koordiniranih sastavnica. Kod rečenica s veznikom *kao i* te su sastavnice autonomne, ali ne i posve ravnopravne: iako ih konceptualiziramo kao simultane, razvidno je da u primjerima poput (10a) ili (15) lijeva sastavnica profilira temeljnu aktivnost u kojoj je agens aktivnije angažiran, dok desna profilira neku vrstu popratne radnje (usp. Belaj i Tanacković Faletar 2020: 119). Slijedom načela smisaone nadgradnje, koje kaže da se integracijom sadržaja koordiniranih sastavnica dobiva dodana vrijednost u odnosu na ishodišne zasebne strukture, kod rečenica s veznikom *kao i* možemo govoriti o predodžbenom kontinuitetu simetričnoga tipa (bilo afirmacijskom bilo negacijskom) te o konceptualnoj autonomnosti i istaknutosti lijeve sastavnice u odnosu na autonomnost i neistaknutost desne sastavnice:

- (17) Jura je zapjevao, **kao i** zaplesao. / Jura **nije** zapjevao, **kao ni** zaplesao.

Pritom je bitno napomenuti da veznik *kao i*, uz kodiranje istovremenosti ostvarivanja koordiniranih sadržaja, može implicirati i sekvencijalnost pa primjer (17) možemo protumačiti kao da je Jura istovremeno zapjevao i zaplesao ili da je prvo zapjevao, a potom zaplesao. Dokaz toj tvrdnji jest i činjenica da u rečenici (17) veznik *kao i* možemo zamijeniti veznikom *pa i*, koji zbog veznika *pa* nosi još izraženije značenje sekvencijalnosti (*Jura je zapjevao pa i zaplesao.*).

Zanimljivo je napomenuti kako se u najnovijemu, devetom izdanju *Rječnika Francuske akademije (Dictionnaire de l'Académie française)*¹⁷ također zamjećuje razlika u istaknutosti dviju sastavnica s veznikom *ainsi que*, koji je značenjski ekvivalent hrvatskoga veznika *kao i*. Pritom se (ne)istaknutost izravno dovodi u vezu s razlikom u sročnosti glagola, odnosno jukstaponiranjem i odvajanjem zarezom u pisanju:

Lorsque deux sujets sont joints par *ainsi que*, le premier règle seul l'accord s'il exprime l'idée dominante; dans le cas contraire, le verbe se met au pluriel. *Ce pays, ainsi que le nôtre d'ailleurs, traverse une profonde crise. La réserve ainsi que la courtoisie sont des qualités appréciées de tous.* (<https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A9A1020>)¹⁸

Kolebanje u sročnosti javlja se i u hrvatskome, što potvrđuju primjeri pronađeni u korpusu *hrWaC*, koji usto ilustriraju i nedosljednost u uporabi zarezā:

- (18) a. *U slučaju uporabe telefona, identitet trgovca, kao i komercijalna svrha poziva moraju biti izričito navedeni prilikom započinjanja razgovora.*
b. Čista voda **kao i** čista hrana, **sprječava** poremetnje u probavi.

Takva kolebanja odraz su različitih mogućnosti koje govornici imaju na raspolaganju pri predočavanju sadržaja koordiniranog veznikom *kao i*. Pritom se u govorenom jeziku različita dodana značenja koja se izražavaju tim veznikom – poredbe, gradacije, komunikacijske istaknutosti, naknadne misli i sl. – mogu izraziti ne samo gramatičkim ustrojstvom rečenice već i prozodijskim sredstvima, odnosno stankama i intonacijom. S obzirom na to da za govoreni jezik nažalost nemamo podataka, odnosno pretraživ korpus, kratko ćemo se osvrnuti na uporabu veznika *kao i* u pisanome jeziku.

3.3. Uporaba veznika kao i

Već je ranije navedeno da veznik *kao i* najčešće povezuje imenske skupine i njihove dijelove te zavisne surečenice. U potonjem slučaju prevladava povezivanje infinitivnih surečenica (19a) ili onih s futurom (19b) dok gotovo i nema primjera poput (19c), u kojem se povezuju dvije surečenice u perfektu:

- (19) a. *Poseban dio Igraonice zove se Eko patrola, a njihov zadatak je održavati okoliš čistim i urednim, skupljati otpad, plastičnu ambalažu i stari papir, kao i saditi cvijeće i druge zelene biljke.*
b. *Most ide, 2 trake, 4 trake, 35 metara, 55 metara i slično su detalji, kao i hoćemo li iz fondova dobiti 50, 60, 70 ili 80 %.*
c. *Nadalje, smeta me ignoriranje činjenice da je Arthur C. Clarke također objavljivao u časopisu Nature kao i bio sugovornik u brojnim člancima spomenutog časopisa kojim se potonji znanstvenik redovito busa kao nekim mjerilom znanstvene veličine.*

¹⁸ „Kada se dvije sastavnice spajaju veznikom *ainsi que*, prva od njih sama ravna sročnošću ako izražava dominantnu ideju; u suprotnome se glagol stavlja u množinu. *Ta zemlja, kao uostalom i naša, prolazi kroz duboku krizu. Suzdržanost kao i pristojnost odlike su koje svi cijene.*“ (prev. aut.).

Također možemo primijetiti da je složeni veznik *kao* i često prisutan u tekstovima administrativno-poslovnoga, znanstvenoga te novinarsko-publicističkog stila, što redom oprimjeruju rečenice (20a–c). U primjerima (20b, c) veznik *kao* i koristi se kao stilski obilježeni u odnosu na bitno učestaliji (i značenjski neutralniji) veznik *i*, dok u zakonodavnim tekstovima, za koja su tipična duga pobrajanja, veznik *kao* i ima i funkciju stanke s ciljem zadržavanja pažnje čitatelja te izbjegavanja monotonog izmjenjivanja veznika *i* i *te* (20a).¹⁹

- (20) a. *Radom na terenu smatra se i sudjelovanje radnika u razvojno-istraživačkim transferima znanja čiji je cilj osmišljavanje i unaprjeđivanje proizvoda i poslovnih rješenja vezanih uz djelatnost poslodavca, kao i verifikacija, integracija i implementacija poslovnih rješenja koji su proizvod poslodavca, te ako su ti poslovi u opisu radnog mjesta radnika.*
- b. *Akutni infarkt miokarda (AIM), kao i drugi akutni srčani događaji, pokazuje nekoliko kronobioloških ritmova.*
- c. *Natjecanje privlači pažnju klubova, kao i veslača koji imaju priliku da kroz seriju regata pokažu jednu trajniju kvalitetu.*

Iako bitno rjeđe, veznik *kao* i koristi se i u neformalnim situacijama, primjerice u raspravama na raznim internetskim forumima, gdje pisani jezik odražava svakodnevni razgovorni jezik, kao što je to slučaj u primjeru (19b).

Na koncu, veznik *kao* i koristi se i kao konektor, odnosno vezno sredstvo na razini teksta, i to upućivačko-zamjenjivačkog tipa (Silić i Pranjković 2005: 361) jer zamjenjuje manje ili veće tekstne cjeline i upućuje na njih pa je stoga najčešće anaforičkoga karaktera.

- (21) *U svijetu bremenitom pluralnošću laičkih moralnih paradigmi, što to Peillon misli pod „laičkim moralom“ valjda samo on zna. Kao i hoće li francuski socijalisti zakonom zabraniti mnoge svoje velike filozofe prošlog stoljeća, od Levinasa preko Maritainea do Mouniera, koji su svoju etiku i moral crpili iz judeokršćanske inspiracije?*

Kada se nalazi na početku rečenice, veznik *kao* i često uvodi kakav temporalni izraz poput *kao i svake/prethodne godine*, *kao i uvijek*, *kao i obično* i sl. Ti su izrazi toliko učestali da su gotovo postali fraze pa se druga sastavnica često i ne izražava, što dovodi do prividne odsutnosti sintaktičkog paralelizma između koordiniranih sastavnica:

- (22) *Kao i ranijih godina [i ove godine] domaćini će se potruditi da sportske igre proteknu u odličnoj atmosferi...*

¹⁹ Primjer je preuzet iz *Pravilnika o porezu na dohodak* (https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2017_02_10_289.html).

U takvim je rečenicama sastavnica uvedena veznikom *kao i* stavljena na prvo mjesto kako bi potvrdila da je sadržaj druge sastavnice općepoznata činjenica, što je svakako jedna od diskursnih funkcija tog veznika.

4. Zaključak

Složeni veznik *kao i* pokazuje većinu obilježja tipičnih za konjunktore, odnosno koordinacijska vezna sredstva kojima se izražava sastavnost: povezuje sastavnice na različitim razinama, od surečenica do dijelova sintagmi, pri čemu među koordiniranim strukturama postoji predodžbeni kontinuitet simetričnoga tipa, kao i strukturni paralelizam u elipsi. Usto, veznik *kao i* javlja se, poput ostalih konjunktora, i kao konektor, odnosno vezno sredstvo na razini teksta, gdje upućuje na tekstne cjevine koje mu prethode. Ipak, valja istaknuti kako veznik *kao i* pokazuje i neka svojstva po kojima se odmiče od prototipnih sastavnih veznika: uz sastavno (pribrojno) značenje izražava i značenje poredbe i/ili gradacije te je tješnje značenjski vezan uz sastavnicu koju uvodi, dok je stupanj povezanosti samih sastavnica nešto niži u odnosu na prototipnu koordinaciju pa možemo govoriti o nekoj vrsti parentetičke koordinacije, pri kojoj sastavnice nisu posve ravnopravne – prva je autonomnija i istaknutija te profilira temeljnu aktivnost, dok je ona uvedena veznikom *kao i* manje istaknuta i profilira popratnu radnju ili misao. U govoru se to naznačava stankom ispred veznika te intonacijom, dok se u pismu uglavnom, iako ne posve dosljedno, označava zarezom ispred veznika. Ta se nedosljednost (kao dokaz parentetičnosti takve koordinacije) ogleda i u kolebanju u sročnosti glagola i koordiniranih sastavnica pa se katkad glagol slaže samo s prvom sastavnicom, a katkad s objema. Takvo ponašanje razvidno je i kod veznika koji su ekvivalentni veznika *kao i* u engleskome i u francuskome (*as well as*, odnosno *ainsi que*).

Nažalost, zbog nepostojanja korpusa govorenog hrvatskog jezika, nije moguće utvrditi u kojoj se mjeri veznik *kao i* koristi u svakodnevnom razgovornom jeziku. Kada je pak riječ o pisanom diskursu, mrežni korpus *hrWaC* pokazuje da ga pronalazimo uglavnom u tekstovima administrativnoga, znanstvenog i publicističkog stila. Usto, u navedenom korpusu ima preko 779 000 pojavnica složenog veznika *kao i*, što pokazuje da je njegova uporaba prilično raširena.²⁰ Stoga smo ovim radom željeli doprinijeti rasvjetljavanju tek jednoga u dugom nizu složenih veznika koji se koriste u hrvatskome jeziku, a koji su dosad bili uglavnom pobrajani, no ne i protumačeni, te smatramo da bi ih bilo vrijedno istražiti, barem kada je riječ o onima najučestalijima.

²⁰ Usporedbe radi, broj pojavnica ostalih složenih veznika kojima je *kao i* katkad zamjenjiv bitno je manji i iznosi oko 390 000 za veznik *ali i*, oko 280 000 za veznik *a i* te nešto više od 144 000 za veznik *pa i*.

Literatura

- Badurina, Lada. 2021. *Od gramatike prema komunikaciji*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada. Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet.
- Badurina, Lada; Marković, Ivan; Mićanović, Krešimir. 2008. *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. 2003. *Hrvatska gramatika*. 3. izd. Zagreb: Školska knjiga.
- Belaj, Branimir; Tanacković Faletar, Goran. 2020. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Knjiga treća. Sintaksa složene rečenice*. Zagreb: Disput.
- Croft, William. 2001. *Radical construction grammar: syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Florschütz, Josip. 1940. *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika za srednje i slične škole*. 4. izd. Zagreb: Izdanje naklade školskih knjiga i tiskanica Banovine Hrvatske.
- Givón, Talmy. 2001. *Syntax: Volume II*. Amsterdam: John Benjamins.
- Gligorić, Igor Marko. 2013. Veznici i njihov gramatički položaj. *Lahor* 16. 121–142.
- Halliday, M.A.K. 2004. *An Introduction to Functional Grammar*, third edition, revised by Christian M.I.M. Matthiessen. London: Hodder Arnold.
- Haspelmath, Martin. 2007. Coordination. U Shopen, Timothy (ur.), *Language typology and syntactic description, vol. I*, 1–51. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huddleston, Rodney; Pullum, Geoffrey K. 2002. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hudeček, Lana; Vukojević, Luka. 2006. *Ne samo... nego/već (i) ustrojstva. Rasprave: časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32. 127–158
- Katičić, Radoslav. 2002. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. 3. izd. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Nakladni zavod Globus
- Kordić, Snježana. 2008. Koordinacija i subordinacija u složenim rečenicama slavenskih jezika. *Južnoslovenski filolog* 64. 189–197.
- Ljubešić, Nikola; Klubička, Filip. 2014. {bs,hr,sr}WaC – Web corpora of Bosnian, Croatian and Serbian. U Bildhauer, Felix; Schäfer, Roland (ur.), *Proceedings of the 9th Web as Corpus Workshop (WaC-9)*, 29–35. Göteborg: Association for Computational Linguistics.
- Mithun, Marianne. 1989. The Grammaticization of Coordination. U Haiman, John; Thompson, Sandra A. (ur.), *Clause Combining in Grammar and Discourse*, 331–359. Amsterdam: John Benjamins
- Quirk, Randolph; Greenbaum, Sidney; Leech, Geoffrey; Svartvik, Jan. 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Pearson Longman.
- Radden, Günter; Dirven, René. 2007. *Cognitive English Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Silić, Josip; Pranjković, Ivo. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vukojević, Luka; Hudeček, Lana. 2007. Podrijetlo, ustrojstvo, funkcija i normativni status složenih veznika i vezničkih skupina. U Kuna, Branko (ur.), *Sintaktičke kategorije*, 283–334. Osijek: Filozofski fakultet Osijek i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

THE SYNTACTIC, SEMANTIC AND USAGE STATUS OF THE COMPLEX LINKER *KAO I*

This paper examines coordinated structures introduced by means of the multi-word linker *kao i*, which can link syntactic units ranging from phrases, clause constituents and clauses to sentences and parts of discourse. We first discuss the coordinating properties of the linker – structural independence, order of conjoining, concord – as well as its usage and interchangeability with other single and multi-word linkers and correlatives. Together with the structural properties, different meanings of the linker are discussed, namely, its core meaning of addition, complemented by the meanings of comparison or gradation. When used in its comparative meaning, the linker *kao i* links units in parenthetical coordination and is interchangeable with the preposition *poput*, while its usage in the meaning of gradation is similar to the usage of the correlative coordinator *ne samo... nego/već*. Although most of its syntactic properties would place the linker *kao i* in the category of coordinators with additive meaning, its meaning does not fully correspond with the meanings of single-word coordinators *i* and *te*, multi-word coordinators *a i* and *ali i* or the correlative *i... i*, with which it generally bears most resemblance and is largely interchangeable. The difference is that *kao i* exhibits some properties typical of either subordinated or juxtaposed structures, for example, a lower degree of conceptual distance and instability in terms of concord. To further investigate these findings, we compared the multi-word linker *kao i* to its corresponding linker in English, *as well as*, and concluded that in both languages these linkers are less prototypical additive coordinators that frequently express parenthetical (additional information) coordination of comparative or gradational nature.

Keywords: coordination, multi-word linker, *kao i*, comparison, gradation

Adrese autorica:

Ivana Bašić

Filozofski fakultet Zagreb
HR – 10 000 Zagreb, Ivana Lučića 3
ivana.basic@zg.t-com.hr

Irena Zovko Dinković

Filozofski fakultet Zagreb
HR – 10 000 Zagreb, Ivana Lučića 3
izovko@ffzg.hr